“YERLİ” VASITA-İ SERVET, “ECNEBİ” DÜYÛN-I UMUMİ’YE KARŞI

Yabancı gazeteler Düyûn-ı Umûmiye İdaresi’nin ipek tohumu iyileştirmesi gibi uygulamalarla Türk tarımına katkıda bulunduğunu iddia ediyordu.

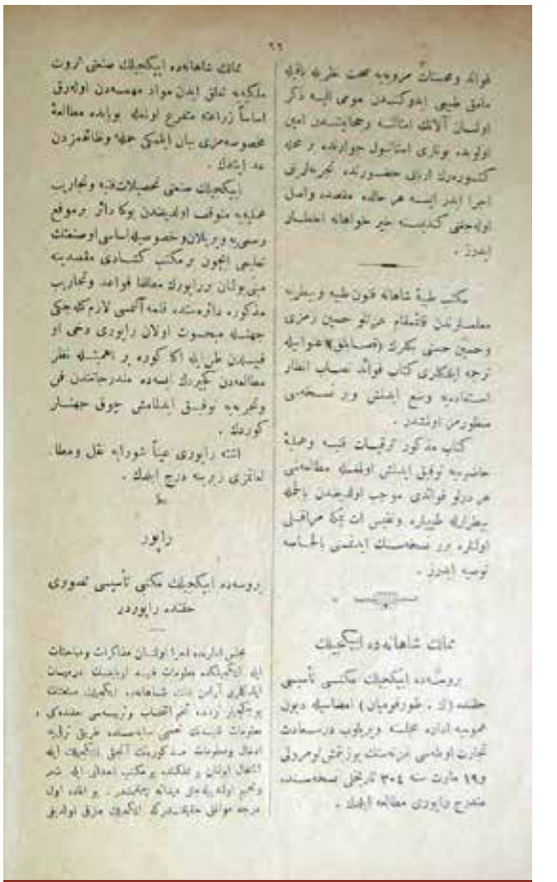
Düyûn-ı Umumiye etki ettiği yerli ve yabancı basın üzerinden Türkiye’de olumlu projeler yaptığını, sadece borçları tahsil etmekle kalmayıp ülke üretimine katkıda bulunduğunu göstermeye çalışıyordu. “Tahsildar”, aynı zamanda yatırımcı olduğunu, bir başka ifadeyle Batı tipi üretim tarzıyla Türkiye’yi bütünleştirip üretimi artırdığını göstermeyi amaçlıyordu. Ancak Vasıta-i Servet ziraat gazetesi ve o dönem kalkınmanın ziraatı modernleştirmekten geçtiğine inanan ve bunun için bir ziraat birikimi oluşturmaya çalışan ekipler, her şeyi yabancıların daha iyi yaptığına yönelik algının doğru olmadığına inanıyorlardı. Hatta inanmakla kalmıyor ülkemizdeki kötü örneklerin ipliğini pazara çıkarıyorlardı.

A- YURT İÇİ VE DIŞINDA DUYÛN-I UMUMİYE İMAJINA KATKI VERENLER

Amsterdam’da çıkan “Neon Finans” gazetesine İstanbul’dan gönderilen ve Latürki [La Turquie] gazetesinin 26 numara ve 16 Mart 1888 tarihli nüshasına aynen konulan bir mektup bu konuda güzel bir örnekti. Düyûn-ı Umumiye hakkındaki bu mektubun bir iki paragrafı Osmanlı tarımına ilişkindi. Mektubun yazarı Batı basınına, yabancı alacaklıların temsilcilerinden oluşan ve Osmanlı İmparatorluğu ekonomisi üzerinde söz sahibi olan Düyûn-ı Umumiye İdaresi’nin Türkler için iyi işler yaptığını anlatıyordu. Bu bilgilerin tamamıyla yanlış olduğunu düşünen tarım gazetesi Vasıta-i Servet, bu paragrafları masaya yatırıp neden doğru olmadığını okurlarına izah etti.

Önce ziraat ve Düyûn-ı Umumiye ile ilgili Hollanda gazetesindeki ibareleri aynen yayınladı:

“Memâlik-i Osmaniye’de ipek böceği yetiştirmek sanatı Düyûn-ı Umumiye İdaresi’nin dikkatini çektiğinden mahallince geçerli olan usulün ıslahıyla ipek tohumunun hastalıktan salim yetiştirilmesi için Avrupa’dan sağlam ipek tohumu getirtilmiş ve dut ağaçlarının dikiminin çoğaltılması bağlamında gerekli tedbirler icra edilmiş ve Marmara Denizi etrafında bulunan bağları mahvetmek derecesinde yaygınlaşıp genişleyen ve ispirtolu mahsullerden alınan gelirleri tehlikeli bir hale koymak istidadında bulunan filoksera illeti hakkında, meclis-i mezkur [Düyûn-ı Umumiye İdare Meclisi] tarafından uygulamaya konulan bazı tedbirler sayesinde bu hastalık Memâlik-i Osmaniye’de külliyen ortadan kaldırılmış denilebilir.”

“Memâlik-i Şâhâne’de İpekçilik” başlıklı yazı

“DÜYÛN-I UMUMİYE’NİN TEDBİRLERİ FENNİ KURALLARA AYKIRI”

Vasıta-i Servet’in sahibi Mehmet Ali Bey ve arkadaşları, 20 yıla yakın bir süredir Türkiye’de bir ziraat birikimi oluşturmaya çalışırken, bütün ziraî gelişmeleri yakından biliyorlardı. Bu yüzden Düyûn-ı Umumiye İdaresi’ne hiç hak etmediği iltifatlar yapan ve gerçeği yansıtmayan bu haberi şiddetle eleştirdiler.

Doğrusunu şöyle naklettiler: "Bizim bildiğimize nazaran ipek böceği için daha önce Düyûn-ı Umumiye İdaresince alınması münasip görünen bazı tedbirler, fenni kurallara aykırı görüldü." Bu yüzden de uygulamaya konulmamıştı.

Türkiye'de Düyûn-ı Umumiye İdare hakkında yerleştirilen "Tamam, bizi sömürmek ve borçlarımıza karşı vergilerimize el koymak için kurulan bir teşkilat ama üretim için faydalı işler de yaptılar" şeklindeki yaklaşımı kökten değiştirecek bilgiler veren gazeteye göre, Düyûn-ı Umumiye İdaresi yanlış uygulamalar yapmaya teşebbüs etmiş, engellenebilecek durumda olanlar ilgili bakanlıklarca engellenmişti.

BAKANLIK YETKİSİNİ KULLANIP ENGELLEDİ

Aykırılık fark edilince, durum Dahiliye Nezaretine bildirilmiş, cereyan eden muhabere üzerine "mevki-i icraya" konulmasının mümkün olmadığı Ticaret ve Nafia Nezaretine haber verilmiş, böylece bu İdarece alınan bazı tedbirler ilgili birimler tarafından tasdik dahi edilmemişti. Haberde geçen filoksera hastalığının ortadan kaldırıldığına dair bilgi ise gazete tarafından dikkate bile alınmamıştır:

"Filoksera bahsine gelince Düyûn-ı Umumiye İdaresi'nin bu defa muvaffakıyetinden nasılsa biz haberdar değiliz veyahut bu babta neticesinden haber olunabilecek oraca [Düyûn-ı Umumiye] hiçbir şekilde teşebbüs vuku bulmamış olsa gerek.

Zira filoksera için öteden beri icap eden tedbirler Ziraat Nezaretince düşünülmüş olduğu gibi daha sonra da bu iş için başkaca bir komisyon teşekkül etmiş ve müzakereler neticesi olarak halen filokseranın hükmünü icra eylemekte bulunduğu Erenköy ve Kızıltoprak ve Kadıköy ve civarlarında ve Maslak'ta bulunan bağların "Balbiyani" nam zatın icadı olan usule uygun olarak badana edilmesi kararlaştırılmıştır.

Şu halde adı geçen gazeteye muhbirlik eden zatın bildirimlerinin nereden sızan mamulat üzerine olduğunu tayinden aciz kaldık."

Görüldüğü gibi en tehlikeli zirai hastalıklardan biri olan filoksera için Düyûn-ı Umumiye'nin geliştirdiği bir önlem yoktu. Vasıta-i Servet tarafından, bu kurum sadece halkın vergisini, şişirdiği borçların ödemesi karşılığı almaktan başka bir iş yapmıyordu. Yaptığı işler ise halkın ihtiyaçlarını karşılamayan, yanlış projelerdi.

B- TORKOMYAN'IN ÜLKENİN ZİRAÎ GERÇEKLERİYLE UYUŞMAYAN RAPORU

Kevork Torkomyan, Sultan II. Abdülhamid'in yurt dışı eğitimli ziraat uzmanlarını çoğaltma projesinde yer alan seçilmiş isimlerden biriydi. Montpellier Ziraat Mektebi'nde aldığı eğitim sonrası 24 yaşında Düyûn-ı Umumiye İdaresi'nde göreve başladı. Onun teorik bilgisiyle, yurda döndüğü yıllarda kaleme aldığı raporlardan biri de Düyûn-ı Umumiye'nin ipek böceği üretimini artırması için yapılması gerekenleri içeriyordu. Batılı ipek böceği uzmanlarının eserlerinden tercümeler yapan Torkomyan'ın teorik bilgileri henüz Osmanlı ziraatı ile kesişmiyordu. Üstelik ülkenin verimli kaynakları üzerinde kendisini otorite zanneden ve Torkomyan'ın rapor hazırladığı Düyûn-ı Umumiye'nin ürettiği projelerin de ülke gerçekleriyle ne kadar örtüştüğü belli değildi. Anlaşılan oydu ki Osmanlı gerçekleri Düyûn-ı Umumiye arasında ciddi bir uçurum, Osmanlı bürokrasisi ile ise ciddi bir yetki mücadelesi de vardı.

Ancak Türk gazeteler aynı fikirde değildi:

"Düyûn-ı Umumiye İdaresi'nin muvaffakıyetinden nasılsa biz haberdar değiliz veyahut bu babta neticesinden haber olunabilecek oraca [Düyûn-ı Umumiye] hiçbir şekilde teşebbüs vuku bulmamış olsa gerek."

Düyûn-ı Umumiye, İstanbul Erkek Lisesi binasında faaliyet gösterdi

Torkomyan'ın Dersaadet Ticaret Odası Gazetesi'ndeki yazısı

Yukarıda bahsedilen somut örneğin dışında tezimizi güçlendiren ikinci vaka da Torkomyan'ın 29 yaşında kaleme alıp Dersaadet Ticaret Odası Gazetesi'nde yayınlattığı ipek böceği raporuydu. Yerli yazar kadrosu ve yerli ruhla ziraati geliştirmeyi hedefleyen Vasıta-i Servet yönetimi, bu raporu okur okumaz hemen memnuniyetsizliğini "Memâlik-i Şâhâne'de İpekçilik" haber--yorumla okuyuculara paylaştı. Torkomyan'ın Düyûn-ı Umumiye İdare Meclisi'ne sunduğu raporu etraflıca analiz eden Vasıta-i Servet yönetimi, ipekçiliğin ülke zenginliğini artıracak önemli konuların başında geldiğini hatırlatarak, "Bu babta mütalaa-i mahsusamızı beyan eylemeği cümle-i vezâifimizden addettik" diyerek neden yazıyı kaleme aldıklarını açıklıyordu.

Gazetenin temel eleştirisi, ipekçilik sanatının bilimsel eğitim ve pratik tecrübeleri birleştiren bir sanat olmasına karşın böyle bir sanat için açılacak mekteple ilgili raporun bu iki ilkenin ışığında yazılmadığına odaklanmıştı. Bu açık itiraza rağmen okuyucuya saygısından raporu aynen sayfalarına derç eden yönetim, raporun hemen ardından kendi değerlendirmesini yapıyordu.

Aslında Torkomyan raporunu, Düyûn-ı Umumiye İdare Meclisi'nde yapılan müzakereler sonrasında ipekçilikte bilimsel bilgiler ışığında uygulamalar yapılması kararı alınması üzerine hazırlamıştı. Torkomyan, İdare'ye sunduğu raporunda ipekçilikte gelişen ülkelerin hepsinin ancak bu sayede geliştiğinin altını çiziyor, önerdiği mektebin kapsamını da "İpekçilik mektebinden ne anlaşılıyor?" başlığı altında izah ediyordu. Ona göre ipekçilik mektebi, bir müdür nezaretinde ipek böceği tohumlarının bilimsel esaslar doğrultusunda terbiye edilmesinin, bu tohumların önce böcek ve sonra kozalar içinde ortaya çıkan kurtçuğa [dûd-ı hâdis] ve nihayet yumurtlayan veyahut tohum veren kelebek haline gelmesinin, "ufak ufak hücreler içinde elde edilen bu tohumların terbiye olunmak üzere sağlam ve iyilerinin seçilip ayrılması için mikroskop ile muayene edilmesinin" öğrencilere öğretilmesinden ibaretti.

"DÜYÛN-I UMUMİYE MADDİ FEDAKÂRLIĞINI FAZLA HARİR ÖŞRÜYLE TAZMİN EDECEK"

"Mektebin tesisinden asıl maksat hücre içindeki tohumların en iyi şekilde seçilmesini temin etmek maddesi olup bu muameleye "pastör" usulü üzere tohum intihabı denir" diyen Torkomyan, mektep sayesinde öğrencilerin tohumu terbiye ve muayene süreçlerini bilimsel esaslar dahilinde öğreneceklerini, sonra "kendi hesaplarına tohum yetiştirmek için mektepten" ayrılabileceklerini belirtiyordu. Mezun öğrenciler vasıtasıyla da ipekçilik sanatı ülkede yaygınlaşacak ve ipekçiler sağlam böcek tedarik edebileceklerdi.

Torkomyan, "Düyûn-ı Umumiye idaresi tarafından ihtiyar olunacak fedakârlıklar ipekçiliğin terakkisi sebebiyle ileride 'harir öşründe' vukua gelecek fazla ile tazmin olunacaktır" diyordu. Bir başka ifadeyle yapılan masraflar toplanan vergilerden çıkartılacaktı. Daha sonra mektebin ne şekilde tanzim edilmesi lazım geldiğini anlatan Torkomyan, mektep için 5 odalı bir daire olması gerektiğini, ipek böcekleri için bir dutluğun bulunmasının iyi olacağını belirterek, ihtiyaç duyulacak aletleri "Mektepte istimali lazım gelen edevat bir takım âlât ile raf ve çerçeve ve hurdabin [mikroskop] ve büyük küçük bıçak ve havanlardan ibarettir" diye aktarıyordu.

Ayrıca mektepte bir müdür ve yardımcısı ile iki hizmetli bulunacaktı: "Bunlar [müdür ve yardımcısı] mektepte malumat-ı fenniye mucibince böcek yetiştirmeye ve şakirdâna [öğrencilere] fennin tatbikatını göstermeğe ve hurdabin vasıtasıyla tohum intihabı hakkındaki "pastör" usulünü talim etmeğe memur olacakları gibi böcek mevsiminde ve münasip za-

Torkomyan, "Düyûn-ı Umumiye idaresi tarafından ihtiyar olunacak fedakârlıklar ipekçiliğin terakkisi sebebiyle ileride 'harir öşründe' vukua gelecek fazla ile tazmin olunacaktır" diyordu.

manda, mevcut muhtelif usulü öğrenip tetkik etmek üzere vilayetlerdeki böcekhaneleri dolaşıp böcekçilere nasihat verdikten başka genel mekanlarda böcekçilik hakkında malumat-ı fenniye ita edeceklerdir."

Dolayısıyla mektep yöneticileri bir ipek böceği kültürü ve bilinci oluşturmakla da vazifeliydiler.

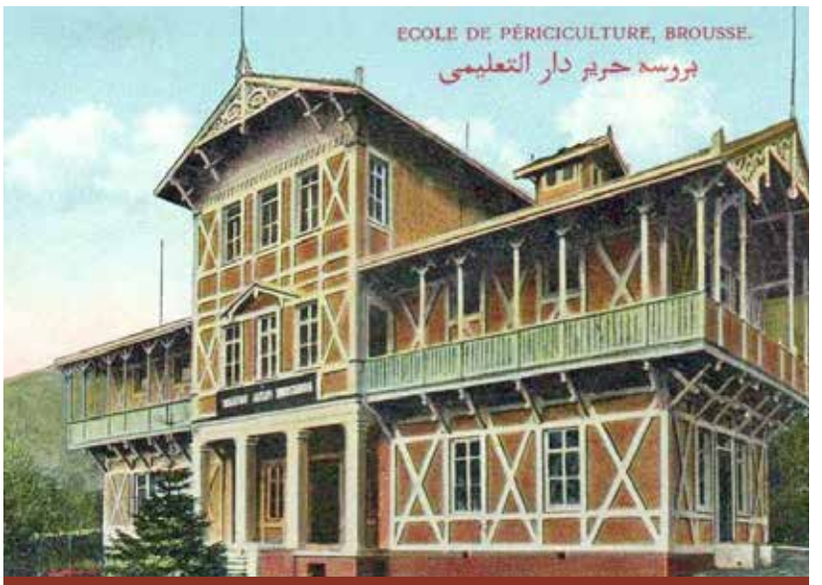
10 ÖĞRENCİ ALINACAK, 2 YIL SONRA 5'İNE DİPLOMA VERİLECEKTİ

Torkomyan'a göre mektebin ilk açılışında 10 öğrenci bulunacak, eğitim ücretsiz olacak, ikinci senenin sonunda öğrenciler içinde başarılı olan beşine şahadetname yani diploma verilecekti. Mezun olanların yerine yeniden beş öğrenci alınacak, böylece her sene beş öğrenci diploma ile mezun edilecekti. Mektep için özel bir bina inşa edilebilirdi. Ancak bu masraf yapılmak istenmezse Bursa merkez veya civar köylerden birinde "eski böcekhane veyahut Bursa'da Hazine-i Hassa-i Şâhâne'nin idaresinde bulunan ve tamirat-ı esasiye ile ipekçilik mektebine tahvil olunabilecek olan Kasr-ı Hümayun ile ipek fabrikası gibi münasip başka bir bina bulunabilir" idi.

Genç Torkumyan iddialıydı: "Mektep bir kere bu suretle tesis ve tanzim olunduktan sonra her sene diploma ile çıkacak beş öğrenci ile müdürün nasihatleri ve umumi dersleri ve vilayet böcekçilerini ziyareti ve bu böcekçilere karşı fenne uygun olarak vukua gelecek buluşları sayesinde Memâlik-i Şâhâne'de [Osmanlı İmparatorluğu'nda] ipekçiliğin genişleyip ilerleyeceği şüphesizdir."

"FRANSIZ VE İTALYANLARDAN SAĞLAM TOHUM ALINMALI"

Ancak ipek böceği yetiştirmek için gerekli fenni malumata sahip olanların "lüzum-ı miktar" böceği bulunmuyordu, kısa zamanda terbiye edilecek tohumların "kısm-ı azamı"nı yabancı ülkelerden getirmek gerekiyordu. Bu sebeple böcekçilerin tüccardan cinsini belirlemeleri için Düyûn-ı Umumiye idaresinin ecnebi tohumcuların isimleri ile fabrika markalarının mümkün mertebe mükemmel bir defterini tanzim etmesi ve bu defteri gazeteler ve böcekçilik ile iştigal olunan merkezlere memurları vasıtasıyla neşr ve ilan etmesi lazımdı. Böylece ahali bütün tohumcuların isimlerini öğrenmiş olacaktı. Ayrıca Fransız ve İtalyan "ticaret evleri" markalarını, İstanbul ve diğer şehirlerdeki temsilcilerine gönderdikleri tohumun miktarını Düyûn-ı Umumiye İdaresi'ne bildirmeliydiler. Ona göre hem tüccar hem de bu yabancı şirketlerin vekilleri Osmanlı köylerine dağıttıkları tohumların cinslerini Düyûn-ı Umumiye'ye bildirmeye mecbur tutulmalıydılar.

Bursa'da Harir Darü't-talimi

Yine İdare, Fransız ve İtalyan fabrikalarına tohumlarının numunelerinin terbiye olunmak suretiyle tecrübe olunacağını önceden onlara ihbar etmeli, sonuçlarını da tekrar gazeteler ve ipekçilik ile iştigal olunan şehirlerdeki sokaklara asılacak ilanlarla duyurmalıydı. Böylece ahali fabrikaların tohumlarının değeri hakkında fikir elde edip ertesi sene hangi fabrikanın tohumunu seçeceklerine karar vereceklerdi.

Torkomyan, raporunda öğrencilere eğitim amacıyla gereken tohumun nasıl ve nereden tedarik edileceğini "Bu tohum Fransız ve İtalyan fabrikalarının mahsulünden seçilecek yani neşr olunan defterde isimleri yazılı her fabrikadan bir gram tohum alınacak" ifadesiyle açıklıyordu.

MEKTEBİN AYRINTILI MASRAFI

Ayrıca ipekçilik mektebinin kuruluş ve idare masrafını hesaplayan Torkomyan'a göre "müdür maaşı 3450 Frank, muavin maaşı 2760, ecnebi tohumlarının muayene memuru maaşı 5000, iki mektep hizmetlisinin maaşları 1680, bir dutluğun senelik kira bedeli 500, bir dairenin senelik kira bedeli 2300, beş adet mikroskobun bedeli 1000, elli adet havanın bedeli 100, çerçeve raf ve sairenin bedeli ise 900 Frank" olmak üzere toplam 20.000 Frank olacaktı. Yeni bir mektebin inşa edilmesi ya da eski bir evin böcekhane haline dönüştürülmesine göre masraflar değişebilecekti.

Ayrıca ipekçilik mektebinin kuruluş ve idare masrafını hesaplayan Torkomyan'a göre mektebin kuruluş masrafı toplam 20 bin Frank olacaktı.

Eğer İdare, ipekçilik mektebini bu seneden itibaren tesis etmek görüşündeyse muvakkat bir daire tedarik etmek lazım olacağından gerekli yer araştırmasına hemen başlanmalıydı. Bu sözlerle raporunu bitiren Kevork Torkomyan, 17 Kanunusani 1888 tarihli raporunu Düyûn-ı Umumiye İdaresi'ne sundu. Rapor, gerekli kamuoyunu oluşturmak için İdare tarafından basın organlarında yayına verildi.

TORKOMYAN ÜZERİNDE DÜYÛN-I UMUMİYE ELEŞTİRİSİ

Fransız ziraat okulu mezunu Torkomyan'ın raporu, bu alanda deneyimli Mehmed Ali ve arkadaşları tarafından iki kısma ayrılarak eleştirildi. Onlara göre birinci kısım "Memâlik-i Şâhâne'de her türlü illetten salim ipek tohumu çıkarabilecek adamlar yetiştirilmesi için bir mektep tesis edilip açılması" üzerineyken, ikinci kısım ise "Yabancı ülkelerden gelen ipek tohumlarının muayenesiyle bunlardan hastalıktan salim olanlarının satın alınması hususunun ahaliye tavsiyesinden ve hastalıklı olanlarının ithal ve dağıtımının men edilmesinden" ibaretti.

Vasıta-i Servet gazetesinin birinci kısımla ilgili eleştirilerini üç başlık altında toplayabiliriz. Buna göre birinci kısmın ilk eleştirisi şu uzun cümle ile özetleniyordu:

"Raporun birinci cihetinde mektebe sağlam ipek tohumu yetiştirmek için Avrupa'dan her sene tüccarın getirdikleri tohumlardan birer gram alınıp bunlardan böcek çıkarılarak bu suretle sağlam olduğu anlaşılacak olan böceklerden alınan tohumun ahaliye tevzi edileceği beyan olunmuş ise de sağlam tohum yetiştirmek için (pastör) usulü kafi iken yabancı ülkelerden gelip zaten hastalıklı ve hiç değil ise şüpheli bulunan tohumların istimali neden tercih edildiğini bilemediğimiz gibi Avrupa'dan tohum getiren tüccar takriben yetmiş nefere baliğ oldukları ve her biri lâekal [en az] yirmişer cins tohum getirmekte olmasıyla beherinin muhtelif cinslerinden birer gram olunur ise toplamından 1400 gram alınmak lazım geldiği halde raporda tüccardan alınacak tohumun miktarı yirmi dirhem yani altmış gram raddesinde gösterilmiş olmasını bir türlü anlayamadık."

Eleştiri çok açıktı. Sağlam tohum yetiştirmek için pastör usulü yeterli iken, sadece sağlam olup olmadığını anlamak için bütün fabrikaların her cins tohumundan satın almak, külliyetli bir miktara ulaşacaktı. Üstelik bu konuda hesap hatası yapılmıştı, 1400 gram 60 gram olarak gösterilmişti.

Vasita-i Servet gazetesine göre sağlam tohum yetiştirmek için pastör usulü yeterli iken, sadece sağlam olup olmadığını anlamak için bütün fabrikaların her cins tohumundan satın almak hataydı.

TORKOMYAN'DA ZİRAAT İYİ, ARİTMETİK KÖTÜYDÜ

Gazete mütalaasında ikinci eleştiri noktasını şöyle aktarıyordu: "Mektebin idaresi için bir müdür ve bir muavin tayini tensip olunmuş ve müdürün vazifesi mektepte tohum tutup yetiştirmekle beraber ahaliye aleni konferanslar yapmaktan ibaret gösterilmiş ve müdürün bu vazifeyi icra edebilmesi için senede yalnız üç ay mektepte kalması kâfi görülmüş. Halbuki tutulacağı beyan olunan 60 gram tohumu açıp koza mahsulü alabilmek hiç olmazsa iki üç aya ve yetişen koza mahsulünden (pastör) usulü üzere tohum hasıl etmek dahi üç dört aya ve bütün Bursa vilayetinde konferanslar akdi ise bir buçuk [ay gibi] zamana muhtaç olduğuna ve işte şu esbaba mebni olmalıdır ki Avrupa' da bulunan bu misillu mektepler müdürleri mekteplerden hiç de infikak etmemekte [ayrılmamakta] bulunduklarına bakılır ise Torkomyan Efendinin yapacağı mektep müdürünü mektepte yalnız üç ay bulundurmasını mümkün ve kâfi görebilmiş olmasına aklımız ermedi."

Mehmed Ali Bey, Torkomyan Efendi'yi hesap bilmemekle suçluyordu. Sadece mektep müdürüne biçilen görev süresi bu suçlamaya haklı bir mesnet teşkil ediyor görünüyordu.

Üçüncü eleştiri ise öğrenci kabulü ve tahsil programıyla ilgiliydi: "Senede alınacak beşer şakirdin kabul şartlarıyla tahsil programlarına dair de sarahat göremedik."

Torkumyan'ın hesap yanlışları satın alınacak tohumlar ile onlardan üretilecek kozaların miktarını hesaplarken de sürüyordu. Gazete, yakaladığı bu hatalı hesap yönteminin peşini bırakmayarak şöylece göz önüne seriyordu: "Muhtelif cins 60 gram tohumdan 100 okka koza çıkarılacağı ve bundan 400 kutu tohum alınacağı raporda yazılı ise de 60 gram tohumdan 100 okka koza alınması uzak ihtimal olup bilfarz alınsa bile 100 okka kozadan 400 kutu değil ancak 300 kutu alınabilir. Binaenaleyh bu hesap da yanlıştır."

Gazete, Bursa ipek böcekçiliği gerçekleriyle uyuşmayan, çiçeği burnunda ziraat okulu mezunu Torkomyan'ı iyice köşeye sıkıştırıyordu:

"Torkomyan Efendi bu suretle çıkaracağı 400 kutu tohumu ahaliye tevzi edeceğini, beher kutusundan 50 okka koza alacağını söylüyor ise de bu da mübalağalıca görünüyor. Bundan başka 400 kutu tohumdan 50'şer okka koza alınmak itibariyle toplamından iki bin kıyye koza ve bundan 400 lira hasılat alınaca-

Harir Darü't-Talimi (İpekçilik Okulu) - Yıldırım/Bursa (Ortadaki Kevork Torkomyan)

ğı beyan ediyor ki 50'nin 400'e çarpımının sonucu yirmi bin kıyyeye ve yirmi bin kıyyenin yirmiye çarpımı dört bin liraya baliğ olduğuna nazaran bunda dahi bir büyük sehv olsa gerektir."

RAPORUN TOHUM KISMI UYGULANABİLİR DEĞİLDİ

Torkomyan raporunun ikinci kısmı yani yurtdışından gelen tohumların kontrol edilip dağıtılmasının incelendiği bölüm de tenkit edilerek gerçekle uyuşmadığı savunuluyordu. Vasıta-ı Servetçiler ikinci kısım mütalaalarına şöyle başlıyordu:

"Gelelim raporun ikinci cihetine: Avrupa'dan gelen tohumları muayene etmek için iki suret gösteriliyor. Birisi Avrupa'dan gelen tohumlar tüccar tarafından ahaliye tevzi olunduktan sonra köylere gidilerek tutulan tohumlardan her bir tacirin sattığı tohumların verdiği kozalar başka başka deftere kayıt ile ondan sonra o defter gereğince bir liste yapılarak ahaliye gösterilmekten ibaret oluyor ki mesela bir tacirin gayet a'lâ tohumunu ya köylünün bilgisizliğinden veyahut cinsi gereğince dağlık yerlerde iyi koza verdiği halde sahralık mahallerde fena koza vereceğinden o tacirin satıp da sahralık mahallerde tutulmasından dolayı iyi koza vermediği için tohumunun fenalığına şehadet edilmiş olacak ve bu ise tacirin mağduriyetiyle beraber maksadın elde edilmemesini icap eder. Mamafih yukarıda denildiği veçhile tüccarın her biri Avrupa'dan 'muhtelifülcins' tohumlar getirdikleri cihetle bunlardan ahaliye satılanların beherinin cinsinin tayini gerekir ki gerek bu madde ve gerek Bursa gibi bir geniş vilayetin sahip olduğu karada tutulan tohumların yegan yegan muayenesi pek çok memurlar ve masraflara bağlıdır. Binaenaleyh bu suret dahi hiçbir veçhile kaabilülicra [uygulanabilii] değildir."

Bu ifadelerle tohumların takibinin ve muayenesinin yapılmasının mümkün olmadığını ortaya koyan Vasita-i Servet, Torkomyan'ın mektebin 5 kişilik kadrosuyla bu kadar geniş alanda köylere giderek tohumların sonuçlarını kaydetmesinin imkansızlığını ortaya koyuyordu.

Ayrıca tüccardan alınacak tohumun hesaplanması yanlış yapılmıştı. Vasıta-i Servet, ziraat tahsilini kabul edip yabancı dili de iyi bildiğini düşündüğü Torkomyan'ın aritmetik bilgisinden emin değildi:

"İkinci suret: Mektepte sağlam tohum tutmak için tüccarın beherinden birer gramdan 60 gram tohum alınacak deniliyor ise de yukarıda dediğimiz veçhile tüccardan bu suretle alınacak tohumun miktarı 1400 grama baliğ olmak lazım gelir. Mamafih tüccardan alınacak tohumun miktarı 60 gram farz edilse dahi bunların içinde hastalıklısı bulunmak ve hastalık sari olduğundan bir mahalde tutulacak bu tohumların hasta olanlarından hastalık diğerlerine sirayet eder ise beklenilen netice istihsal olunmak kabil olamaz."

Torkomyan'a bir eleştiri daha:

"Mektepte sağlam tohum tutmak için tüccarın beherinden birer gramdan 60 gram tohum alınacak deniliyor ise de yukarıda dediğimiz veçhile tüccardan bu suretle alınacak tohumun miktarı 1400 grama baliğ olmak lazım gelir."

Kevork Torkomyan 35 yıl Harir Darü't-Talimi müdürlüğü yaptı. Kurumda ağırlıklı olarak Ermeni ve Rumlar eğitim gördü.

OKUL TESİS MASRAFLARI ABARTILIYDI

Rapor sahibinin aritmetik bilmemesi, mektebin tesis ve idaresi için yapılan hesaplamada iyici ortaya çıkmıştı. Gazete, bu konudaki eleştirilerini şu şekilde ifade ediyordu:

"Mektebin bütçesine nakl-i kelam edelim:

Mektep müdürü için 3 aylık maaş olmak üzere tayin olunan 350 lira fazla olduğu gibi iki kutu tohum beslemek için yaprak masrafları olarak 25 lira ziyadedir. Bilfarz iki kutu tohumdan yüz kıyye koza hasıl olsun fakat kozanın beher kıyyesine yaprak masrafı olarak 25 kuruş isabet ediyor ki bugün kozanın kıyyesi 'nihayetülnihaye' 20 kuruşa satılıyor. Diğer masrafları da hesaba katar isek mektepte yetiştirilecek kozanın beher kıyyesi 50 kuruşa mal olmuş olur. Eğer yaprak bu kadar pahalı olmuş olsa idi bizim köylülerimiz kozacılıktan çoktan vazgeçip dut ağaçlarının kökleri kurutulmak lazım gelir idi.

Mektepte on şakirde ders vermek için beş tane mikroskop alınması gerekiyor imiş. Bunlara da 50 lira fiyat konulmuş. Eğer bunlar yalnız kelebekleri muayene için alınacak ise nihayetülnihaye 30 liraya alınabilir. Şu halde bunda da 20 lira fazla masraf gösterilmiş. Beş odalı bir ev için Bursa gibi bir mahalde kira olarak 100 lira konulmuş. Bu da pek fahiş. Zira Bursa'da 15 odalı evler 40-50 liraya tutulabilir."

Düyûn-ı Umumiye devletin parasını, ekalliyete mensup çalışanlarının görüşleri doğrultusunda harcıyor, belli ki çarçur ediyordu. Gazetenin, kuvvetli eleştirileri de bu yüzdendi.

"PARA HAZİNEDEN ÇIKACAK, BAKANLIĞA SORMADAN İŞE KALKIŞMASAYDINIZ"

Bu eleştirilerini sıraladıktan sonra, böyle bir mektebin açılmasının ve ipek tohumunun muayenesinin gayet nazik bir mesele olduğuna dikkat çeken Vasıta-i Servet yönetimi, "böyle nazik bir mesele için teklif olunan senelik 1200 liralık masrafın kabulüne Düyûn-ı Umumiye idaresinin derhal muvafakat etmemesi" lazım geldiğinin altını çiziyordu. Düyûn-ı Umumiye devletin parasını, ekalliyete mensup çalışanlarının görüşleri doğrultusunda harcıyor, belli ki çarçur ediyordu. Gazetenin, kuvvetli eleştirileri de bu yüzdendi. İtiraz gerekçelerini ve son görüşlerini şöylece özetliyordu:

"Bu para hazine-i devletten çıkacak. Mektebin açılmasına esasen itirazımız yoktur. Şu kadar ki bunun için dahi Düyûn-ı Umumiye İdaresi işin ait olduğu Ticaret ve Nafia Nezaret-i Celilesine müracaatla mütalaasını sormaksızın tek rey ve soyut bir mütalaa [Torkomyan'ın raporu] ile icraata kalkışmamış olaydı. Çünkü bu hal gerek ahaliye ve gerek devlete zararlıdır. Hele tohum muayenesi maddesi o kadar dakiktir ki bunda vukuu açık olan yanlışlık ile hem ahali iğfal edilir ve hem de devlete zarar verilebilir. Madem ki Düyûn-ı Umumiye İdaresi ipek tohumunun ıslahı yolunda senevi 1200 lira kadar bir masrafı yapmaya hazır imiş, bu halde Nezaret ile haberleşe-

rek, bu kadar masrafla Bursa'da bir ziraat mektebi tesis ve teşkil edilebilirdi. İşbu mektep ipekçilerle beraber çiftçilerimizin de şimdiki durumunu ıslah edebilecek erbab-ı fen yetiştirir ve bundan hasıl olacak faydalar ve iyilikleri ise takdir edemeyecek kimse bulunmaz zannederiz."

"DÜYÛN-I UMUMİYE EHLİYETSİZ ECNEBİ MEMURLARLA ÇALIŞIYOR, DEVLETİ ZARARA SOKUYOR"

Vasıta-i Servet, tamamen Türk yazarlar tarafından çıkartılan ve Bakanlığın desteklediği, bürokratlarının katkıda bulunduğu bir dergiydi. Dolayısıyla Düyûn-ı Umumiye İdaresi'nin "devlet içinde devlet" gibi çalışıp devletin ilgili bakanlıklarını dinlememesine, bu sebeple uygulamaya soktuğu projelerle halkı ve devleti zarara uğratmasına tahammül edemiyordu. Hele devletin ziraat mektepleri açarak tarımda eğitimli yeni bir dönemi başlatacağı süreçte, bir eğitim kurumunun Ticaret ve Nafia Nezareti'nin görüşü alınmadan, emrivakiyle kurulmasına göz yumulamazdı. Üstelik bunu maaşını devletin ödediği "ecnebi memurlar" ile birlikte yapıyordu. Birisinin Düyûn-ı Umumiye İdaresi'nin "lâyüsel" tavrına karşı sesini yükseltmesi lazımdı. İşte Vasıta-i Servet bunu gerçekleştiriyor, söyleyeceklerini de hiç kendini kısıtlamadan açıkça ifade ediyordu:

"Düyûn-ı Umumiye İdaresi'nin bu gibi bilimle ilgili konular hakkında şimdiye kadar bulunduğu icraattan fayda yerine 'mazarrat' görüldüğüne şimdi Bursa'da ipek tohumlarını muayenesi için istihdam etmekte olduğu ecnebi memurlarından asla istifade edilmemesi ve bunların deruhte ettikleri vazifeyi ifaya iktidarsızlıkları kendi programlarıyla sabit bulunması delil-i kafidir.

Binaenaleyh bu babda ve buna benzer hususlarda kural olarak lazım geldiği veçhile Ticaret ve Nafia Nezaret-i Celilesine müracaat olunsa istihdamı istenilen memurlar gerekli bilimleri tahsil etmiş ve olbabta diploma almış Osmanlı vatandaşı muktedir adamlar gösterilir[di] ki bunların istidamı sayesinde hem ahali ve hem de devlet fayda elde eder ve uzun müddet tahsil ile uğraşıp iyi hizmetler göstermek arzusunda bulundukları halde günümüzde açıkta bulunan birçok fen ve malumat sahibi geçimini sağlar."

Ne yazık ki Vasıta-i Servet'in Düyûn-ı Umumiye İdaresi'nin bu haklı eleştirileri bir yankı bulamayacaktı. Çünkü İdare Meclisi, ilgili bakanlıklarla temas etmeden, farklı düşüncesi olan gazetelerin sesine kulak vermeden Bursa'da bir ipekçilik mektebi kurulmasına kararını çoktan vermişti.

Devletin ziraat mektepleri açarak tarımda eğitimli yeni bir dönemi başlatacağı süreçte, bir eğitim kurumunun Ticaret ve Nafia Nezareti'nin görüşü alınmadan, emrivakiyle kurulmasına göz yumulamazdı.

Tarih-i tesis olan 1304 senesinde Harir Dâru't-ta'limi'ne devam edip 1305 senesinde şehadetname almış olanlar